

UN CAP DE STATUIE ROMANĂ DESCOPERIT LA SĂCELU, JUD. GORJ

PETRE GHERGHE*, CONSTANTIN CÎȘLARU**

Rezumat: În necropola romană din satul Magherești, punctul „Grui” (com. Săcelu, jud. Gorj) s-a descoperit întâmplător, cu ani în urmă, un cap de statuie feminină, realizat din calcar de Vrața, ce poate fi încadrat în intervalul 150–250 p.Chr.

Cuvinte cheie: statueta romană, calcar, necropolă, Magherești, com. Săcelu, jud. Gorj.

Pe teritoriul comunei Săcelu există un important sit arheologic aparținând epocii romane¹, traversat de drumul ce lega valea Oltului de valea Jiului, prin Bumbesti–Jiu, și ajungea la Sarmizegetusa².

De-a lungul timpului, în acest areal arheologic s-au descoperit numeroase mărturii și le vom aminti doar pe cele ieșite la iveală în necropola romană, identificată în satul Magherești, punctul „Grui”: monede, înscricții, stele funerare, coronamente de stelă, sarcofage, statui de piatră etc.³, fiindcă au legătură cu statuia care constituie obiectul acestei prezentări.

Unele dintre aceste mărturii s-au pierdut, iar altele, din fericire, se găsesc la Muzeul Județean Gorj „Al. Ștefulescu” din Târgu Jiu sau la Muzeul Olteniei din Craiova.

Ne vom referi în cele ce urmează la un cap de statueta cioplit în piatră, descoperit întâmplător cu mulți ani în urmă „în castru”⁴. Despre acest castru, Dumitru Tudor preciza că se află în satul Hăiești, punctul „Jidovii”, dar afirmația sa nu a fost confirmată de cercetările arheologice efectuate de către Constantin

* Facultatea de Drept și Științe Administrative, Departamentul de Istorie și Relații Internaționale, Universitatea din Craiova; e-mail: petregherghe@yahoo.com.

** e-mail: victorcaslaru@yahoo.com.

¹ Castru, așezare, necropolă, bazine în aer liber cu ape tămăduitoare, carieră de piatră etc., vezi Tudor 1968, 305; Gherghe, Calotiu 1976, 8; Petolescu, Gherghe, Calotiu 1978, 34.

² Tudor 1968, 305.

³ Tudor 1968, 232.

⁴ Sculptura a fost găsită de Mirela Anoaica din satul Hăiești, com. Săcelu, în „casa bătrânească” moștenită de la o femeie pe care a îngrijit-o. De la aceasta știa că „piatra” a fost adusă din „castru”. Ulterior, sculptura a fost donată domnului Nicolae Rotaru, directorul stațiunii balneare Săcelu și care, cu amabilitate, ne-a oferit informațiile precizate mai sus și ne-a permis publicarea piesei.

Petolescu și Petre Gherghe între anii 1976–1990, în colaborare cu Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu Jiu⁵.

Capul de statuie este lucrat dintr-o rocă cochiliferă gen „calcar de Vrața” și are înălțimea de 0,42 m, iar lățimea (grosimea), în dreptul frunții, de 0,21 m. Sculptura redă un cap de femeie, aproximativ în mărime naturală, despre care credem că face parte din categoria monumentelor funerare. Deși executată simplist, dacă avem în vedere detaliile portretistice, lucrarea reușeste să evidențieze trăsăturile specifice personajului pe care îl reprezintă. Femeia are părul tuns scurt, mai mare spre creștet, cu breton și o scurtă cărare la mijlocul frunții, părul acoperă urechile și se termină pierdut la ceafă, sugerând un fel de „bordură”, lăsând „impresia unei coafuri moderne”⁶. Fața este prelungă, nasul drept, sprâncenele ușor arcuite, ochii migdalați, pomeții evidenți, gura mică cu buze cărnoase și bărbia scurtă. Gâtul măsoară 0,14 m lungime și asigură stabilitatea sculpturii.

O sculptură cu dimensiuni apropiate este capul zeului Apollo, care are înălțimea de 40 cm și a fost descoperit în perioada 2001–2002 în *villa rustica* de la Rohrdorf, situată în aria localității antice Sumelocenna, în prezent Rottenburg, din provincia *Germania Superior*, unde s-a găsit o galerie de divinități sculptate în gresie locală, inițial pictate, reprezentând pe Marte, Mercur, Diana, Minerva, Venus și Apollo⁷.

Nu știm cum arăta soclul sculpturii, dacă a avut inscripție și ce conținea, dar sigur acesta era mai înalt, pentru a scoate în evidență statuia și a atrage atenția trecătorilor. Susținem aceasta pentru că în antichitate, după afirmația lui Al. Stănescu, monumentul funerar era o preocupare importantă, era o modă, era o dorință generală, deoarece se considera că el „asigura o cu totul altă nemurire, o imortalitate terestră datorată memoriei semenilor”. Era „o formă postumă de prezentare a propriei imagini celorlalți (...) și pe care dorea să o transmită posterității”⁸. Desigur, se pleca de la premisa că „faptele asigură imortalitatea celestă”, pe când statuia, monumentul „îi asigură imortalitatea terestră”⁹ și „păstrează chipul celui dispărut dintre cei vii”¹⁰.

Deși o asemenea lucrare trebuia să fie impunătoare și reprezentativă¹¹, sculptura în discuție reprezintă un cap de femeie căruia îi lipsesc unele detalii, specifice unui artist consacrat. Plecând de la această observație, presupunem că cel care a executat lucrarea era un lapidar poate mai puțin pretențios sau cel care a comandat-o nu era foarte preocupat de detaliile execuției.

⁵ Vezi și Aniței *et alii* 1992, 148.

⁶ Pentru maniera de descriere, vezi Floca, Wolski 1973, 42.

⁷ Trumm 2005, 287, fig. 362, dreapta.

⁸ Stănescu 2003, 97.

⁹ Stănescu 2003, 101.

¹⁰ Stănescu 2003, 106.

¹¹ Excludem ideea că sculptura la care facem referire putea fi atașată la o statuie executată anterior, prin amplasarea capului, situație întâlnită în cazul statuiilor din marmură descoperite în necropola așezării romane de la Ostia, Italia. Vezi fig. 2 (foto P. Gherghe).

În acest context, bănuim că, pentru lucrările executate de asemenea sculptori, materia primă era reprezentată de roci de calitate inferioară, mai puțin rezistente (roci spongioase, calcare și marne grezoase, gresie microconglomeratică etc.), găsite adesea în zonă¹² sau aduse de la sud de Dunăre, cum este cazul calcarului de Vrața. Aceste sculpturi aveau, în majoritate, dimensiuni reduse, fiind probabil comandate de persoane cu posibilități financiare modeste.

În cazul nostru, atelierul meșterului se putea afla într-o așezare mai mult sau mai puțin apropiată de Săcelu, dar recunoscută pentru atelierele de sculptură. În acest sens, amintim centrele de la *Drobeta*–Turnu Severin și *Romula*–Reșca, considerate de specialiști ca făcând parte din „zona etno-culturală 2”¹³. Nu excludem nici varianta ca sculptura să fi fost executată la sud de Dunăre, poate în centrul de la *Oescus* (dacă avem în vedere materia primă), situat în fața celui de la *Sucidava*, centru despre care se știe că în epoca romană a avut intense legături comerciale cu zona nord-dunăreană¹⁴.

În acest context, ne este foarte greu să precizăm locul în care a fost executată sculptura descoperită la Săcelu, dar înclinăm să credem că ea provine de la *Oescus*, unde probabil lucrau și meșteri pietrari veniți din Asia Mică, această proveniență putând explica, poate, trăsăturile asiatice ale feței, sugerând totodată și menținerea legăturilor comunităților de credincioși din Dacia cu altele similare din zona lor de proveniență (*Asia Minor*)¹⁵.

Sculptura la care facem referire aparține epocii romane și ne reține atenția din punct de vedere artistic prin schematismul cu care a fost cioplită, reprezentând o modă în secolul al III-lea¹⁶, dar ea se impune prin mesajul pe care ni-l transmite în legătură cu viața spirituală a acestei perioade.

Despre necropola romană de la Magherești, punctul „Grui”, com. Săcelu, Dumitru Tudor ne informează că aici s-au mai descoperit: o bază de stelă funerară, partea superioară a altei stele, un coronament de marmură cu doi lei funerarari, un leu rupt de la un coronament de stelă funerară, o statueta de piatră¹⁷. De asemenea, într-un raport din 1907, Grigore Tocilescu preciza că la „Jidova” (azi „Jidovii”) s-au găsit „monede romane, resturi de băi, pietre sculptate și trei statui din piatră”¹⁸.

¹² O asemenea carieră de extracție a rocilor de tip gresie microconglomeratică, folosită în construcții, dar și pentru lucrări funerare, a fost cercetată la Săcelu–Băi, în punctul „Buha”, începând din anul 1987, de către P. Gherghe și Gh. Calotiu (vezi Aniței *et alii* 1992, 154). În anul 1982, tot în necropola de la „Grui”, a fost descoperită o stelă funerară, executată dintr-un material relativ moale, care se desfăcea în plăci și era susținută, la mormânt, în poziție verticală, de patru blocuri de dimensiuni mari, executate din același material procurat pe plan local. Se păstrează la Muzeul județean „Al. Ștefulescu” din Târgu Jiu și a fost publicată de C.C. Petolescu (Petolescu 1982, 120–121; Petolescu 1983, 367, nr. crt.102).

¹³ Diaconescu 2005, 435.

¹⁴ La *Sucidava* (Celei–Corabia, jud. Olt) s-au descoperit atât sculpturi lucrate din calcar de Vrața, cât și numeroase blocuri din aceeași rocă în zidurile cetății.

¹⁵ Diaconescu 2005, 442–443.

¹⁶ Covacef 2002, 319.

¹⁷ Tudor 1968, 227.

¹⁸ Dosar Muzeul Național de Antichități, 1907, p. 37 (*apud* Tudor 1968, 227).

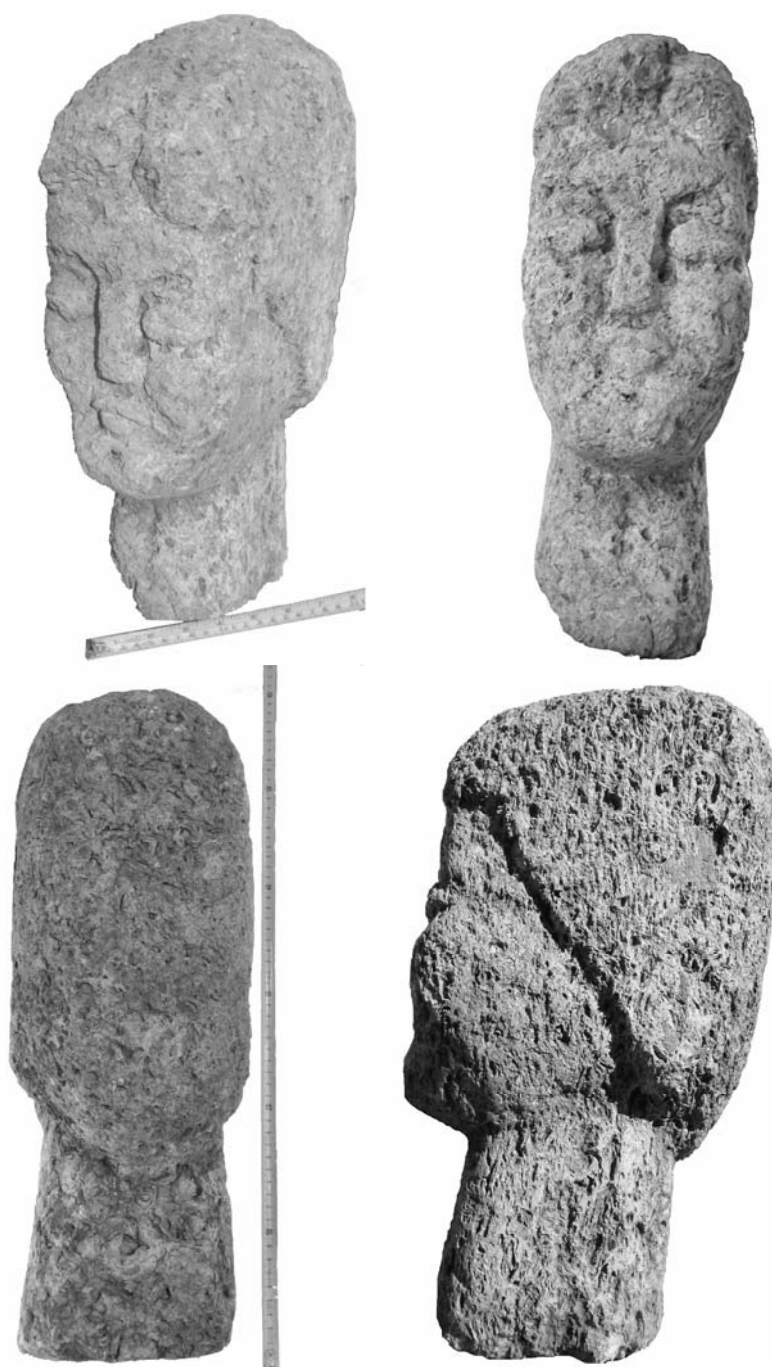

Fig. 1. Magherești, punctul „Grui”, com. Săcelu, jud. Gorj. Cap de statuie feminină:
1-2. vedere din față; 3. vedere din spate; 4. profil.

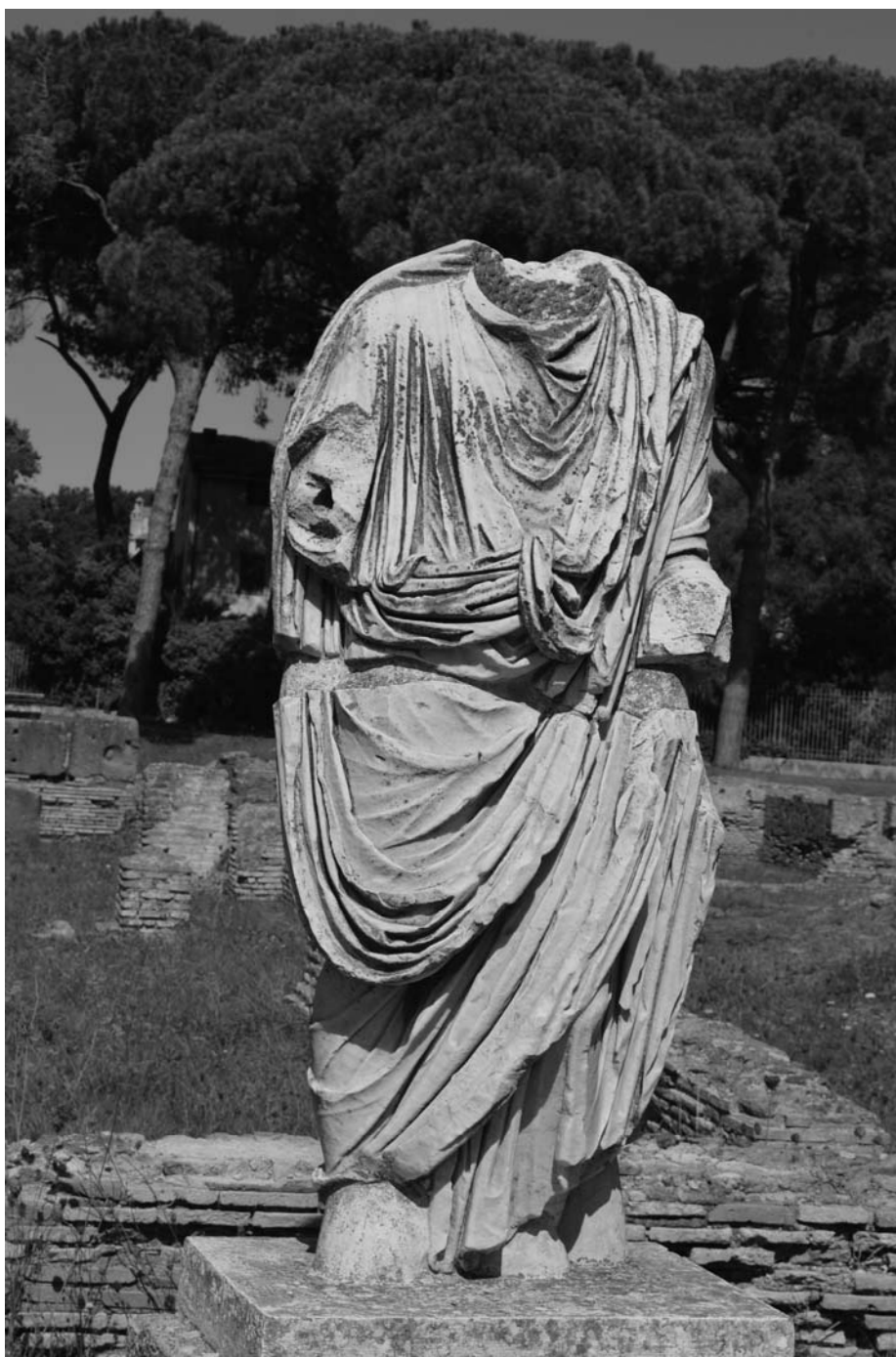

Fig. 2. Ostia. Necropola așezării romane. Statuie din marmură căreia i se atașa capul.

Referitor la locul de descoperire a sculpturii la care am făcut referire, ne exprimăm convingerea că aceasta a fost recuperată, cu mulți ani în urmă¹⁹, tot din necropola romană situată în satul Magherești, punctul „Grui”, și nu din presupusul castru din Hăiești, punctul „Jidovii”²⁰, de care necropola romană se delimitează topografic doar prin drumul comunal²¹. Această sculptură ar fi, dacă avem în vedere informațiile lui Grigore Tocilescu, a patra descoperită la Săcelu, iar, după spusele lui Dumitru Tudor, a doua.

Cronologic, capul de statuie romană, ce reprezintă o femeie cu fața prelungă și „părul tăiat scurt”, în vârstă de circa 40–45 de ani, aparține secolelor II–III p.Chr., mai precis sfârșitului secolului al II-lea și începutului secolului al III-lea²². Totodată, dacă avem în vedere faptul că „prima jumătate a secolului al III-lea a constituit apogeul civilizației romane în Dacia, (iar) comenzile de statui funerare sau votive au devenit frecvente”²³, chiar și schematic realizate, putem aprecia că lucrarea aparține din punct de vedere cronologic perioadei cuprinse între anii 150–250 p.Chr. și este contemporană cu necropola.

HEAD OF A ROMAN STATUE FOUND AT SĂCELU, GORJ COUNTY

ABSTRACT

In the Roman necropolis at Magherești “Grui” (commune Săcelu, Gorj County), years ago, it was found by chance, the head of a female figurine, made of Vratza limestone, dating from IInd–IIIrd centuries A.D.

Key-words: Roman statuette, limestone, necropolis, Magherești – Săcelu, Gorj County.

BIBLIOGRAFIE

Aniței *et alii* 1992

Aniței, L., Gherghe, P., Huică, I., Lăceanu, I., Ionescu, Al., Șincan, M., *Băile Săcelu*, Litua 5, 145–186.

¹⁹ Vezi *supra* nota 4; Gherghe 1985, 47–57; Gherghe 1985a, 129; Gherghe 2000, 45.

²⁰ Castrul a fost menționat de Al. Ștefulescu, Gr. Tocilescu, apoi de D. Tudor, care preciza că acesta avea „menirea nu numai să păzească izvoarele minerale, dar mai ales să controleze și supravegheze drumul roman ce ducea pe sub munți la Sarmizegetusa (Tudor 1968, 305). Ulterior, D. Tudor a revenit asupra informației, precizând că la Săcelu este „în realitate numai o așezare civilă romană” (Tudor 1968, 227; Gherghe, Calotiu 1976, 8).

²¹ Considerăm util să facem această precizare, deoarece nu toți localnicii știu unde a fost descoperită necropola romană și pentru majoritatea dintre ei noțiunea de „castru” este valabilă pentru toate punctele arheologice în care s-au făcut cercetări (așezarea civilă, clădirea cu instalație termală, necropola etc.).

²² Covacef 2002, 315.

²³ Diaconescu 2005, 441. Ne exprimăm regretul că nu am avut acces la lucrarea autorilor D. Alicu, C. Pop, V. Wollmann, *Figured Monuments from Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, BARIntSer 55, 1979. Totodată, mulțumim și pe această cale colegilor și prietenilor Sorin Cociș (Cluj–Napoca) și Zaharia Covacef (Constanța) și, nu în ultimul rând, doamnei Cristina Alexandrescu (București) pentru sprijinul dat în obținerea unor importante lucrări bibliografice.

- Ciongradi 2007 Ciongradi, C., *Grabmonument und sozialer Status in Oberdakien*, Cluj–Napoca.
- Conrad 2004 Conrad, S., *Die Grabstelen aus Moesia Inferior. Untersuchungen zu Chronologie, Typologie und Ikonographie*, Leipzig.
- Covacef 2002 Covacef, Z., *Arta sculpturală în Dobrogea romană în sec. I–III p. Chr.*, Cluj–Napoca.
- Diaconescu 2005 Diaconescu, A., *Statuaria majoră în Dacia romană*, vol. 1–2, Cluj–Napoca.
- Floca, Wolski 1973 Floca, O., Wolski, W., *Aedicula funerară în Dacia romană*, BMI 42, 3, 3–52.
- Gherghe 1985 Gherghe, P., *Dovezi ale continuității dacice în așezarea romană de la Săcelu*, AO S.N. 4, 47–57.
- Gherghe 1985a Gherghe, P., *Continuitatea daco–romană reflectată în descoperirile de la Săcelu (județul Gorj)*, Symposia Thracologica 3, 129–131.
- Gherghe 2000 Gherghe, P., *O mărturie a practicării agriculturii în epoca romană la Săcelu, județul Gorj*, Litua 8, 45–50.
- Gherghe, Calotoiu 1976 Gherghe, P., Calotoiu, Gh., *Săcelu – străveche așezare romană*, Gazeta Gorjului 9, 1222, 7 august 1976, 8
- Petolescu 1982 Petolescu, C.C., *Note epigrafice*, VI, SCIVA 33, 1, 119–124.
- Petolescu 1983 Petolescu, C.C., *Cronica epigrafică a României (II, 1981–1982)*, SCIVA 34, 4, 363–385.
- Petolescu, Gherghe, Calotoiu 1978 Petolescu, C.C., Gherghe, P., Calotoiu, Gh., *Așezarea romană de la Săcelu – Gorj*, Litua 1, 33–38
- Stănescu 2003 Stănescu, Al., *Semnificația socială a monumentului funerar*, în Bărbulescu, M. (coord.), *Funeraria Dacoromana. Arheologia funerară a Daciei romane*, Cluj–Napoca, 95–106.
- Trumm 2005 Trumm, J., *Eine römische Göttergalerie auf dem Land? Der Skulpturenfund von Rohrdorf*, în Archäologisches Landesmuseum Baden–Württemberg (ed.), *Imperium Romanum. Roms Provinzen an Neckar, Rhein und Donau*, Stuttgart/Esslingen am Neckar, 286–289.
- Tudor 1968 Tudor, D., *Oltenia romană*, ediția a III-a, București.

LIST OF CAPTIONS

Fig. 1. Magherești “Grui” – Săcelu, Gorj County. Head of a statuette: 1–2. front view; 3. rear view; 4. profile.

Fig. 2. Ostia. The Roman necropolis. Marble statue with interchangeable head.

ABREVIERI

- AAR – Analele Academiei Române, București
AARMSI – Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București
ACMI – Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, București
ActaArchHung – Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungarica
ActaMM – Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
ActaMN – Acta Musei Napocensis, Cluj
ActaMP – Acta Musei Porolissensis, Zalău
AÉ – Anné Épigraphique, Paris
Analele Banatului – Analele Banatului, Timișoara.
Analele Dobrogei – Analele Dobrogei, Constanța
Anatolia Antiqua – Anatolia Antiqua, Istanbul
AnuarulMNIM – Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, Iași
AO – Arhivele Olteniei, Craiova
Apulum – Acta Musei Apulensis, Alba Iulia
ArchAnz – Archäologischer Anzeiger, Berlin
ArchCl – Archeologia Classica, Roma
ArheologijaSofia – Arheologija. Organ na Archeologičeskija Institut i Muzej, Sofia
ArhMold – Arheologia Moldovei, Iași – București
Banatica – Banatica, Muzeul Județean Reșița, Reșița
BAR – British Archaeological Reports, Oxford
BCH – Bulletin de Correspondance Hellénique, Atena, Paris
BCMI – Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București
BMI – Buletinul Monumentelor Istorice, București
BMTAGiurgiu – Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu”, Giurgiu
B. Thr. – Bibliotheca Thracologica, București
CaieteARA – Caietele ARA, Revistă de Arhitectură, Restaurare și Arheologie, Asociația ARA, București
CCA – Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București
CCDJ – Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
CIL – Corpus Inscriptionum Graecarum, Berlin
Classica et Christiana – Classica et Christiana, Iași
Dacia – Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București; seria nouă N.S. (nouvelle série); Révue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, București
Dialogues d'histoire ancienne – Dialogues d'histoire ancienne, Paris, Atena
Dobrudja – Dobrudja Sbornik, Varna
DRH – Documenta Romaniae Historica, București
Drobeta – Drobeta, Drobeta–Turnu Severin
Geology – Geology, The Geological Society of America, New-York
Estuarine, Coastal and Shelf Science – Estuarine, Coastal and Shelf Science, Hawaii Pacific University
Etudes thasiennes – Etudes thasiennes, Paris, Atena
EurAnt – Eurasia Antiqua, Zeitschrift für Archäologie Eurasiens, Mainz am Rhein
IDR – *Inscripțiile Daciei Romane*, București
ILD – C. C. Petolescu, *Inscripții latine din Dacia*, București, 2005
ILS – *Inscriptiones Latinae Selectae*, ed. H. Dessau, Berlin, 1892
- SCIVA, tomul 64, nr. 3–4, București, 2013, p. 411–412

- Istros – Istros. Buletinul Muzeului Brăilei. Studii, comunicări, note, Brăila
Izvestija Varna – Izvestija na Narodnija Muzej Varna, Varna
JDAI.AA – Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts. Archäologischer Anzeiger, Berlin
Klio – Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Berlin
KSIIMK – Kratkie Soobščennija Instituta Istorii Materialnoj Kul'tury Akademii Nauk SSSR,
Moscova – Sankt Petersburg
Litua – Studii și cercetări, Muzeul Județean Gorj, Tg. Jiu
MBAH – Marburger Beiträge zur Antiken Handels-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Rahden,
Germania
MCA (Materiale) – Materiale și Cercetări Arheologice, București
MemAntiq – Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
PAS – Prähistorische Archäologie Südosteuropad, Berlin
PBF – Prähistorische Bronzefunde, München – Stuttgart
Peuce – Peuce, Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea
PME – M. Devijver, Prosopographia Imperii Romani, saec. I–III, ed. A II-a, Berlin – Leipzig
Pontica – Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și
Arheologie, Constanța
PZ – Prähistorische Zeitschrift, Leipzig – Berlin
Quaternary Research – Quaternary Research. University of Washington, Washington
RA – Revue Archéologique, Paris
REL – Revue des Études Latines, Paris
RevArh – Revista de Arheologie, Chișinău
Revista Bistriței – Revista Bistriței, Bistrița
RevMuz – Revista Muzeelor, București
RGZM – Jahrbuch des Römisch- Germanischen Zentralmuseums, Mainz
RMD – M. M. Roxan, *Roman Military Diplomas*, Londra
RMM – MIA – Revista Muzeelor și Monumentelor, Monumente Istorice și de Artă, București.
SAA – Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București
Scripta Classica Israelica – Scripta Classica Israelica, Ierusalim
SMIM – Studii și Materiale de Istorie Medie, București
SP – Studii de Preistorie, București
Stratum – Stratum Plus, Școala Superioară de Antropologie, Sankt Petersburg, Chișinău, Odessa,
București
StCl – Studii Clasice, București
Studia Troica – Studia Troica, Berlin
Symposia Thracologica – Symposia Thracologica, București
TD – Thraco-Dacica, București
Thracia – Thracia, Sofia
Tyragetia – Tyragetia, Chișinău
ZPE – Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn